

УДК 322:329(497.6)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.5912019.4>

Прегледни рад

Владе Симовић

*Доцент на Факултету политичких
наука, Универзитет у Бањој Луци*

Велизар Антић

*Докторанд на Факултету политичких
наука, Универзитет у Београду*

УТИЦАЈ РЕЛИГИЈЕ НА НАСТАНАК И РАЗВОЈ ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Сажетак

Тема под овим називом је логичан избор с обзиром на чињеницу да је културно-историјски контекст подијељеног и постконфликтног друштва Босне и Херцеговине умногоме одређен религијом. Православље, католичанство и ислам пресудно су обликовали постојеће националне идентитете Срба, Хрвата и Бошњака. Њихове националне елите су још почетком 20. вијека формирале прве партије са јасном религијском основом и припадношћу. Тај континуум парто-религијског позиционирања је прекинула једнопартијска владавина Савеза комуниста успостављена половином 20. вијека. Старом концепту парто-религијског самодефинисања окреће се највећи дио националних елита у вријеме обнове вишепартизма 1990. године. Тај тренд се наставља и у постдејтонској Босни и Херцеговини гдје већина релевантних партија имају национално-вјерско утемељење и исту такву бирачку базу. Однос религије и политике једно је од централних питања у Босни и Херцеговини и у томе се налази

друштвено оправдање овог истраживања. Његово научно утемељење је у сталној потреби да се додатно испитају и научно валоризују различите каузалности унутар вјерски подијељених друштава од којих је једна од основних однос између партија и религије.

Кључне ријечи: политичке партије, религија, подијељена друштва, православље, католичанство, ислам, Босна и Херцеговина.

1. КОНТЕКСТ ВЈЕРСКОГ СЕГМЕНТИРАЊА ПОДИЈЕЉЕНОГ ДРУШТВА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Босна и Херцеговина, попут Белгије, Сјеверне Ирске, Кипра и Македоније, припада кругу дубоко подијељених друштава Европе. У неким од ових земаља, као што је то случај са Белгијом, сукоби и подјеле су искључиво национално-лингвистичке природе. У осталим побројаним земљама сукоб је, као и у Босни и Херцеговини, истовремено и национални и вјерски. Стога и не чуди што су у овим државама, кроз историју, постојали радикални оружани сукоби између национално-вјерских групација. Истицање различитости снажније је и сложеније у друштвима гдје основну линију друштвених расцјепа одређује религија. Таква плурална друштва постоје широм свијета и у њима је религија основна друштвена подјела на коју су се наслонили многе друге, вертикално и хоризонтално, испреплетене линије друштвених расцјепа. О феномену подијељених друштава писали су бројни аутори попут Фурнивала, Екштејна, Лајпхарта, Касаповићке и других.¹ Иако постоји научна и друштвена основа за компаративну анализу Босне и Херцеговине и сличних јој земаља, у нашем истраживању усмјерићемо се искључиво на Босну и Херцеговину. У том процесу описаћемо генезу њеног вјерског и националног обликовања, унутрашња идентитетска међусупорења и њену културно-историјску условљеност политичких процеса.

Једна од главних теза која се провлачи у нашим ранијим радовима јесте та да је управо религија била кључни фактор у

¹ Више о подијељеним друштвима видјети у: Furnivall, John Sydenham, *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1948; Лијпхарт, Аренд, *Демократија у плуралним друштвима*, Глобус, Загреб, 1992; Касаповић, Мирјана, „Плурално и плуралистичко друштво“, *Политичке анализе*, Факултет политичких знаности, Загреб, 2011.

процесу обликовања савремених нација на овом простору.² И не само нација, већ и њихових партија, међусобних односа и у коначном политичком система.

У процесу анализе и доказивања ових теза незаобилазно је истраживање Милорада Екмечића под називом „Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у Новом веку (1492-1992)“. Екмечић у свом раду наводи да су различите религије биле „вододјелница“ јединствене нације у Босни и Херцеговини. Он наглашава да је религија основа од које се у Босни и Херцеговини увијек полази из почетка: „Не само програми политичких странака, велике декларације преломних историјских времена, него начин понашања вјерника разних религија је увијек диоба на рачун других религија и вјеровања. Не само програми политичких групација, социјалних слојева и влада, него начин мишљења на вечерним сједиљкама да се убије дуго зимско вријеме, оптерећено је амбисом религиозне подјеле“.³ У овом је Екмечићевом закључку садржана сва комплексност политичких и друштвених односа у Босни и Херцеговини и бившој Југославији. Ови су односи оптерећени религијским наслеђем и сукобима и то је константа овог простора.

Бројни су аутори писали о проблему религијских подјела и сукоба, посебно истичући случај Босне и Херцеговине. Семјуел Хантингтон је један од првих свјетски признатих аутора који је рат у Босни и Херцеговини описао као „рат цивилизација“.⁴ Ову тезу Хантингтон гради анализирајући сврставање иностраних актера на једну од зараћених страна у овом конфликту: „Муслиманске државе и организације окупиле су се иза босанских муслимана и супротставиле Србима и Хрватима. Православне земље и организације подржале су Србе и супротставиле се Хрватима и муслиманима. Западне владе и елите подржале су Хрвате, казнилe Србе и уопштено биле индиферентне или се плашиле муслимана“.⁵

2 Видјети више у: Симовић, Владе, „Културно-историјски контекст постдејтонске Босне и Херцеговине као (не)могуће државе“, *Политеиа*, Факултет политичких наука, Бања Лука, 2012; Симовић, Владе, „Религијско обликовање бошњачке нације“, *Политеиа*, Факултет политичких наука, Бања Лука, 2014; Симовић, Владе, „Демократија у вишенационалним државама: случај Босне и Херцеговине“, *Политичка култура, дијалог и толеранција*, Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци и Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2016.

3 Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 201.

4 Семјуел, Хантингтон, *Сукоб цивилизацијаи преобликовање свјетског поретка*, ЦИД, Подгорица, Романов, Бања Лука, 2000, стр. 320.

5 Исто.

У студији Беркли центра за религију, мир и свјетска питања (Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs) под називом „Bosnia: Ethno-Religious Nationalisms in Conflict“, такође се потврђује теза о вјерском утемељењу националног конфликта у Босни и Херцеговини.⁶ У овој студији аутори наводе да су „националисти етнорелигијске идентитете користили као механизам окупљања свога становништва. Историјски митови и културни симболи, повезани са религијом допринијели су, у великој мјери, обједињавању сваке фракције“.⁷ Према овој тврдњи религија је послужила националним елитама да кроз оснажено вјерско осјећање, у процесу рушења једнопартијског режима Савеза комуниста и отпочињања демократске транзиције, оснаже своју националну позицију и добију снажан политички легитимитет. С обзиром да је идентитет сваке од три конститутивне нације у Босни и Херцеговини био уско повезан са неком од религија које су пресудно обликовале ове идентитете (ислам – муслиманство/бошњаштво, православље – српство и католичанство-хрватство) тај је процес био прилично успјешан.

У анализи религије и политике у земљама постсоцијалистичке Југославије, Уго Влаисављевић пише: „Оно што чини посебно занимљивим повратак религије у контексту посткомунистичких земаља јесте чињеница да је управо крах тоталитарног режима довео религију у средиште политичког живота“.⁸ Слично размишља и Мирјана Касаповић, која каже: „Распадом аутократскога комунистичкога поретка у Босни и Херцеговини готово су одмах избиле на видјело старе вјерске и националне подјеле“.⁹

Те су старе вјерске и националне подјеле пронашле своје организационе представнике у виду политичких партија насталих почетком деведесетих година 20. вијека. Овдје се прије свега мисли на Странку демократске акције, Српску демократску странку и Хрватску демократску заједницу. Међутим, прије него што се посветимо анализи ових партија и њихових савремених конкурената у постдејтонској Босни и Херцеговини, потребно је да изведемо линије вјерског и националног сегментирања у контексту партијске институционализације дубље у историју. На тај начин ћемо да склопимо слику позадине вјерске и партијске каузалности која постоји од настанка партијског система Босне и Херцеговине из

6 Religion and Conflict Case Study Series „Bosnia: Ethno-Religious Nationalisms in Conflict“, Georgetown, University, Washington. 2013.

7 Исто, стр. 5.

8 Уго, Влаисављевић, *Етнополитика и грађанство*, Удруга грађана „Дијалог“, Мостар, 2006, стр. 236.

9 Мирјана, Касаповић, *Босна и Херцеговина, подијељено друштво и нестабилна држава*, Политичка култура, Загреб, 2005, стр. 133.

времена владавине Аустроугарске монархије.

2. АУСТРОУГАРСКА ВЛАДАВИНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНО ОБЛИКОВАЊЕ КОНФЕСИОНАЛНОГ ПАРТИЈСКОГ СЕГМЕНТИРАЊА

Историја партијског система Босне и Херцеговине је уско повезана са процесима модернизације и либерализације друштва које су услиједиле почетком 20. вијека у Босни и Херцеговини под Аустроугарском влашћу. Период Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини обиљежила су два битна друштвена и политичка процеса. Први је тронационално самоидентификовање у којем је религија одиграла кључну идентитетску одредницу, а други је формирање партија на вјерској и националној основи. Овај посљедњи процес стимулисан је и изборним законом из 1910. године којим је Босна и Херцеговина подијељена на три вјерске изборне курије.

Аустроугарска је окупирала Босну и Херцеговину 1878. године. Мандат за окупацију ове бивше османске покрајине Аустроугарска је добила од великих европских сила у оквиру закључака Берлинског конгреса. Берлински конгрес из 1878. године окончао је процес знан под називом „Велика источна криза“, као један од кључних догађаја у процесу националног буђења, устанака и револуција балканских народа. Поменути конгрес био је и дио процеса борбе великих европских сила за османске територије и њихов утицај на Балкану. Тај је процес у историји назван „Источно питање“.¹⁰

Више је разлога због којих је Аустроугарска имала потребу да овлада простором Босне и Херцеговине. Један од основних, наводи Радомир Нешковић, био је тај да је Аустроугарска „имала негативан став према организовању словенске државе на Балкану и словенских националних покрета, и прихватала је само оне покрете који су били у њеном империјалном интересу. Из такве основе настала је потреба да се за интересе Монархије придобију босански муслимани и Хрвати, а да се Срби онемогуће као битан политички фактор“.¹¹

Оваква аустроугарска политика била је усмјерена ка завађању

10 Видјети у: Стеван, Павловић, *Историја Балкана 1804-1945*, Клио, Београд, 2004; Мустафа, Имамовић, *Правни положај и унутрашњо-правни развитак Босне и Херцеговине од 1878. до 1914.*, Магистрат и Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2007; Милорад, Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Завод за уџбенике, Београд, 2007.

11 Радомир, Нешковић, *Недоверљена држава: Политички систем Босне и Херцеговине*, Фридрих Еберт Штифтунг, Сарајево, 2013, стр. 74.

народа у Босни и Херцеговини како би онемогућила њихово јединство и уједињење у заједничку јужнословенску државу. Ови су процеси радикализовали унутарвјерске и унутарнационалне сукобе у Босни и Херцеговини из којих су касније настале њене прве политичке партије.

Највеће идентитетске неспоразуме у Босни и Херцеговини донијеле су власти Аустроугарске у вријеме управе Бењамина Калаја. Његова политика „босанизације“ довела је до бројних унутрашњих несугласица и каснијих идентитетских сукоба.

О овом историјском процесу Чедомир Антић пише: „Калај је покренуо процес стварања „босанске нације“ настојећи да потисне српски и османски идентитет велике већине становника Босне и Херцеговине. Српски народ тако не само да је био изложен политичкој дискриминацији, већ су му биле наметнуте и просвјетна и културна асимилација. У свом настојању да потисне српску просвјетну акцију, Калајев режим је у Босни и Херцеговини чак забранио и његову књигу о историји српског народа. Прогоњена је била и православна црква. Послије склапања конкордата са Васељенском патријаршијом 1880, аустроугарске власти су збациле тројицу митрополита, четвртом је нуђен велики новац да прими унију, па је објелоданивши то дошао у такав сукоб са властима да је ускоро и сам изгубио дијецезу. Аустроугарске власти су се трудиле да не окрену муслимане од себе, посебно послјије побуне због мобилисања муслимана на самом почетку окупације. Зато су оснажили ислам увођењем врховног вјерског поглавара реис-ул-улеме 1882. године. Године 1881. у Босну и Херцеговину су доведени језуити. Власти су сматрале да је овај ред спремнији за акцију превјеравања од, историјски у овим областима присутних, фрањеваца“.¹²

Наметање новог и сузбијање старих идентитета, те фаворизовање католика довели су до велике вјерске нетрпљивости и стварања националних идентитета у чијој је основи била религија. Тако су се развили српски, хрватски и муслимански национални покрети. У њима су се дефинисали и њихови национални интереси.

У том контексту Мирјана Касаповић пише: „док су Муслимани били вјерни идеалу цјеловите и аутономне Босне и Херцеговине, Срби и Хрвати нису ‘дијелили овај идеал него су се усмјеравали уједињењу Босне и Херцеговине са Хрватском односно Србијом’“.¹³ Иако нису сви припадници елите ова три народа дијелили овакву

¹² Чедомир, Антић, *Српска историја*, Вукотић медија, Београд, 2013, стр. 195.

¹³ Мирјана, Касаповић, *Босна и Херцеговина, подијељено друштво и нестабилна држава*, Политичка култура, Загреб, 2005, стр. 96.

политику, већина је, унутар сва три ентитета, имала ово за свој коначни политички циљ. Ови су интереси објединили националне лидере који су формирали своје прве политичко-партијске организације. Те су партије имале јасну религијску или националну одредницу.

Прва партија формирана у Босни и Херцеговини била је Муслиманска народна организација основана 1906. године, чијим је Егзекутивним одбором предсједавао Алибег Фирдус.¹⁴ Годину дана касније у Сарајеву се оснива Српска народна организација.¹⁵ Двије најзначајније хрватске странке оснивају се 1908. године – Хрватска народна заједница (Иво Пилар) и 1910. године – Хрватска католичка удруга (Јосип Штадлер).¹⁶

Иако су осниване и друге муслиманске, српске и хрватске странке, те мултиетничка Социјалдемократска странка (1909), ове су четири побројане партије биле водеће и једине су ушле у Босански сабор.¹⁷ Како су настале из национално-вјерске подијељености, ове су партије биле главни протагонисти политике националних сукоба и сарадње у Босни и Херцеговини.

Парто-религијску сегментираност у Босни и Херцеговини додатно је „зацементирао“ и одредио изборни инжењеринг аустроугарске управе. Штатутом за Босну и Херцеговину, из 1910. године, донесен је Изборни ред путем којег су бирани посланици у Босански сабор. Та су изборна правила подразумјевала вјерске изборне курије. Описујући овај институционални дизајн, Мирјана Касаповић наводи: „Свака је курија добила фиксну мандатну квоту која је била размјерна њезину удјелу у укупном становништву земље: православци 31 или 43 посто, муслимани 24 или 33 посто, католици 16 или 22 посто мјеста, а једно је мјесто припало припаднику јеврејске заједнице“.¹⁸

У оквиру одређених вјерских квота Српска народна организација освојила је 31. мандат, Муслиманска народна организација 24., Хрватска народна заједница 12., а Хрватска

14 Мустафа, Имамовић, *Правни положај и унутрашњо-правни развитак босне и Херцеговине од 1878. до 1914.*, Магистрат и Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2007, стр. 169-170.

15 Исто, стр. 200-201.

16 Исто, стр. 216.

17 Владе, Симовић, „Политичке партије у Босни и Херцеговини“, Зборник радова *Држава, друштво и политика у Босни и Херцеговини*, Сарајевски отворени центар, Сарајево, 2011, стр. 333-334.

18 Мирјана, Касаповић, *Босна и Херцеговина, подијељено друштво и нестабилна држава*, Политичка култура, Загреб, 2005, стр. 97.

католичка удруга 4. мандата.¹⁹

Тада успостављен модел национално-религијског партијског сегментирања оставио је трајне посљедице по партијски систем Босне и Херцеговине. Од тада до данас улога религије више је него значајна за обликовање партија и партијског живота у Босни и Херцеговини. Овај је процес био присутан и у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (касније Југославији), у којој су Срби и Хрвати из Босне и Херцеговине гласали углавном за најзначајније српске и хрватске партије из Загреба и Београда, а муслимани најчешће за Југословенску муслиманску организацију Мехмеда Спахе.²⁰

Период Другог свјетског рата показао је сву бруталност религијског сукоба претворену у грађански рат. У Босни и Херцеговини је био велики број убијених и рањених. То је условило снажну вјерску и националну дистанцу. Партизански покрет отпора који су углавном чинили српско и остало пројугословенско становништво, а који је водила Комунистичка партија Југославије, промовисала је идеју међунационалног помирења и секуларизма. Послије доласка на власт комунисти су једнопартијском владавином успјели да умногоме заледе претходне међунационалне и међувјерске сукобе у Босни и Херцеговини.

Послије скоро пола деценије једнопартизма и развијања поданичке политичке културе, Босна и Херцеговина улази у процес демократске транзиције. Транзиција није само отворила простор за модернизацију и либерализацију друштва, већ је у њега унијела и старе „навике“, а једна од најважнијих била је поновно национално-вјерско партијско сегментирање.

3. ОБНОВА ВИШЕПАРТИЗМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И ПОВРАТАК КОНФЕСИОНАЛИЗМУ

У раније објављеним радовима смо детаљније објашњавали процес обнове вишепартизма у Босни и Херцеговини.²¹ Овај је

¹⁹ Владе, Симовић, „Политичке партије у Босни и Херцеговини“, Зборник радова *Држава, друштво и политика у Босни и Херцеговини*, Сарајевски отворени центар, Сарајево, 2011, стр. 333-334.

²⁰ Исто, стр. 335.

²¹ Погледати више у: Владе, Симовић, „Политичке партије у Босни и Херцеговини“, Зборник радова *Држава, друштво и политика у Босни и Херцеговини*, Сарајевски отворени центар, Сарајево, 2011; Владе, Симовић „Културно-историјски контекст постдејтонске Босне и Херцеговине као (не)могуће државе“, *Политеиа*, Факултет политичких наука, Бања Лука, 2012; Владе, Симовић, *Преварена демократија: Оглед о парламентарним политичким*

процес кренуо „одозго“ из врха Савеза комуниста Југославије. Партија која је уз војску (Југословенску народну армију) била главни интегративни фактор југословенске државе распала се на Четрнаестом конгресу.²² Сепаратизам, прије свега словеначких и хрватских комуниста покренуо је распад једнопартијског центра моћи. Политичка и економска криза у Југославији, буђење национализма и сепаратизама, те пад Берлинског зида и урушавање социјалистичког блока на глобалном нивоу, натјерали су комунистичко руководство у Босни и Херцеговини да крене у процес демократске транзиције.

Логика обнове вишепартизма била је подржана од дијела значајнијих лидера Савеза комуниста Босне и Херцеговине.²³ Стога и не чуди што је Савез комуниста Босне и Херцеговине који је у свој назив додао и Странка демократских промјена био прва партија регистрована у транзицијској Босни и Херцеговини.²⁴

Осим „нових комуниста“, значајне партије настале на лијевом спектру биле су Савез реформских снага Југославије за Босну и Херцеговину, Савез социјалистичке омладине – Демократски савез Босне и Херцеговине и Демократски социјалистички савез Босне и Херцеговине.²⁵ Резултати првих посткомунистичких избора у Босни и Херцеговини показују да су све ове партије, укључујући и Савез комуниста Босне и Херцеговине – Странку демократских промјена биле губитници избора, а да су њихови побједници биле Странка демократске акције, Српска демократска странка и Хрватска демократска заједница.²⁶ То значи да су на изборима побиједиле партије које су своје програме и своју „генетику“ дефинисале из национално-религијских линија расцјепа.

Странка демократске акције се, како свједочи њен оснивач Алија Изетбеговић, још од самог почетка профилисала као „пробосанска и промуслиманска политичка организација“.²⁷ Са друге стране Српска демократска странка и Хрватска демократска заједница су, како им то називи говоре, биле српска, односно,

партијама у Босни и Херцеговини од 1990. до 1995. године, Арт принт, Бања Лука, 2014.

22 Владе, Симовић, *Преварена демократија: Оглед о парламентарним политичким партијама у Босни и Херцеговини од 1990. до 1995. године*, Арт принт, Бања Лука, 2014, стр. 4.

23 Исто, стр. 5.

24 *Ослобођење*, Сарајево, 22.03.1990, стр. 2.

25 Владе, Симовић, *Преварена демократија: Оглед о парламентарним политичким партијама у Босни и Херцеговини од 1990. до 1995. године*, Арт принт, Бања Лука, 2014, стр. 107-110 и 112-114.

26 Нешковић, Радомир, *Недовршена држава: Политички систем Босне и Херцеговине*, Фридрих Еберт Штифтунг, Сарајево, 2013, стр. 126

27 Алија, Изетбеговић, *Сјећања – аутобиографски записи*, ОКО, Сарајево, 2005, стр. 76.

хрватска партија. Њихов изборни успјех и значај у идентитетском снажењу и вођењу три доминантне нације у Босни и Херцеговини – Муслимана (данас Бошњака), Срба и Хрвата су им дале карактер својеврсних националних покрета. Овим се карактерно партијски систем Босне и Херцеговине вратио у свој нуклеус из аустроугарског времена. То јесте у своју основну национално-религијску линију подјела гдје су партије производ дјеловања национално-религијског сегментирања.

Сукоб око будућности државне заједнице и међурепубличка и међунационална спорења на државном нивоу била су најпогубнија по Босну и Херцеговину. Објашњавајући политички живот предратне Босне и Херцеговине Радомир Нешковић пише: „Након општих избора (новембра 1990. године), три националне странке (Српска демократска странка, Хрватска демократска заједница и Странка демократске акције) створиле су владајућу коалицију на нивоу Босне и Херцеговине, која је функционисала до јесени 1991. године. Политички сукоб између владајућих странака, догађаји у Хрватској и дисолуција Југославије, имали су за посљедицу распад тронационалне – тропартијске већине у Босни и Херцеговини. Неслагање националних политичких партија око битних питања статуса и уређења државе Босне и Херцеговине, траје и данас и још увијек нема реалних изгледа да се наведене противрјечности превазиђу“.²⁸

Послије низа неуспјешних преговора о заустављању рата и државно-правном уређењу Босне и Херцеговине, постигнут је Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, парафиран у Дејтону (21.11.1995), а касније потписан у Паризу (14.12.1995).²⁹ Овим је споразумом, потписаним уз интервенцију међународних сила, прије свега Сједињених Америчких Држава, формирана сложена федерација која у својој основи има национално-територијалну подјелу.

Оваквим институционалним дизајном у Босни и Херцеговини је ојачало национално-партијско груписање унутар национално територијализованих сегмената. Тиме је национално-религијска партијска картелизација стимулисана извана, кроз постојећи дејтонски Устав као америчко дипломатско наметање, слично као и у вријеме аустроугарског уставног дизајна из 1910. године – кроз

28 Радомир, Нешковић, *Недовршена држава: Политички систем Босне и Херцеговине*, Фридрих Еберт Штифтунг, Сарајево, 2013, стр. 125-126.

29 Више видјети у: Витомир, Поповић, Владимир, Лукић, *Документи Дејтон – Париз*, Институт за међународно право и међународну пословну сарадњу, Бања Лука, 1999.

куријално бирачко право, као аустругарско политичко наметање.

У оба случаја уставни дизајни, и дејтонски и куријални, „цементирали“ су национално-религијску партијску подијељеност „дајући јој вјетар у леђа“ и слабећи „свјесно или несвјесно“ мултинационалне партије и институционално „снажећи“ основну национално-религијску линију расцјепа.

Као теоријску основу за класификацију савремених релевантних политичких партија у Босни и Херцеговини у односу према религији и вјерским заједницама користимо знања и домете политикологије религије, једне од најмлађих политиколошких дисциплина. У том контексту од велике помоћи су нам истраживања и уцбеници Мирољуба Јевтића који је утврдио четири основна поља истраживања политикологије религије од којих је треће оно које се односи на идеолошке и програмске садржаје и праксу субјеката политичког система, политичког живота и политике уопште који се односе на проблем вјере и вјерских заједница.³⁰ Држећи се овог методолошког оквира анализирали смо званичне програме релевантних парламентарних партија,³¹ постдејтонске Босне и Херцеговине. Из њихових програмских опредјељења јасне су барем три позиције када су у питању политичке партије и њихов однос према конфесијама и вјерским заједницама у Босни и Херцеговини.

Прву опцију опoјмљујемо као национално-вјерске политичке партије које у својим програмским опредјељењима сасвим јасно наводе којој вјерској заједници припадају и за које интересе се залажу приликом спровођења своје политике. У ову групу партија бисмо могли да наведемо са српске националне опције СДС и ДНС, са бошњачког националног корпуса ту је СДА, док из хрватског корпуса овдје видимо ХДЗ БиХ.

Другу опцију појмовно одређујемо као националну опцију али без значајнијег утицаја и осврта на вјерску припадност својих чланова. Ове политичке партије су мање или више окренуте само једном националном корпусу и рачунају на бираче из тог националног корпуса. Међутим по питању вјерских расцјепа се не изјашњавају довољно прецизно и вјерским питањима прилазе на један уопштен начин гдје се позивају на поштовање права и слобода за вјерске заједнице али не врше фаворизацију било које конфесије. У ову групу партија сврставамо српске опције ПДП и НДП, бошњачке

30 Miroljub, Jevtić, „Political science and religion“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр 1/2007, стр. 63.

31 Програми и статуди анализираних партија су наведени у литератури. Анализиране партије су одређене према критеријумима релевантности Ђованија Сарторија у Сартори, Ђовани, *Странке и страначки системи*, Политичка култура, Загреб, 2002, стр. 108-114.

СББ и Странку за БиХ, док смо из хрватског блока странака овдје позиционирали ХДЗ 1990.

Трећу групу партија дефинишемо као оне које питањима вјерске припадности и вјерских заједница не дају скоро ни мало пажње. Ове партије у својим програмима о питањима религије и вјерских заједница имају један сасвим уопштен и вриједносно неутралан став. Оне признају да религије постоје и да су вјерске заједнице један од сегмента друштва, али се сав њихов однос према њима зауставља на тој констатацији. Оне у програмима немају никакво ближе одређење мјеста и улоге вјерских заједница у друштву. У ове партије, на бази програма, сврставамо СНСД и СП као партије за које гласају углавном Срби, БПС као партију за коју гласају углавном Бошњаци и ДФ и СДП БиХ као партије које су барем декларативно партије које су окренуте према бирачима свих нација, али у суштини и оне су доминантно бошњачке партије. Иако формално не дају значај религији, у пракси, неке од ових партија, а посебно Социјалистичка партија често легитимишу преплитање вјерског и световног кроз учешћа у прославама крсних слава институција, кумствима новоотворених цркава и слично.

У Босни и Херцеговини социјални расцјепи се преламају преко религијске и националне осе, који из тог разлога постају основно поље политике, а самим тим и политичких партија. Да би се ови друштвени расцјепи пресликали и на политичке партије потребно је испуњење политичких, институционалних и културних фактора.³² У нашем случају сви ови фактори су испуњени из разлога да управо конфесионалне разлике буду једне од најважнијих у профилисању политичких партија.

4. ЗАКЉУЧАК

Босна и Херцеговина је примјер подијељеног друштва чије су главне линије расцјепе оне по основу религијског и националног сегментирања. Та дубока линија друштвеног расцјепе логично се пренијела на партијски систем Босне и Херцеговине. То је довело до диференцијације у којој апсолутна већина Срба, Хрвата и Бошњака, односно православних, римокатолика и муслимана гласа за своје умногоне етнорелигијски позициониране партије.

Овакво друштвено и њему посљедично партијско

32 Lipset, S. M. & Rokkan S., „Cleavage Structure, Party Systems and Voter Alignment: An Introduction“, *Party Systems and Voter Alignments Cross-National Perspectives*, New York, The Free Press, 1967, pp. 16-33.

сегментирање постојало је у тренутку оснивања политичких партија у Босни и Херцеговини почетком двадесетог вијека. Овај друштвени расцјеп је добрим дијелом наметнут од стране Аустроугарске окупационе власти која је вјешто користила религијску и националну подијељеност Босне и Херцеговине како би умањила унутрашњи отпор и тиме ојачала своју власт.

Са комунистичком влашћу након Другог свијетског рата политичке партије и вишестраначје су укинута, а друштвени расцјепи основу религије и нације су насилно потискивани. На тај се начин мислило да је проблем културне подијељености у Босни и Херцеговини рјешен. Међутим, са поновним успостављањем вишестраначја у СФРЈ деведесетих година двадесетог вијека видјела се дубока структурална матрица расцјепу у друштву Босне и Херцеговине јер су политичке партије формиране у том тренутку опет у први план избациле припадност етнорелигијским ентитетима.

Управо су партије са јасном исламском, православном и католичком преференцијом освојиле највећи број гласова грађана Босне и Херцеговине. Убрзо након успостављања вишестраначја долази до избијања вјерског и грађанског рата у Босни и Херцеговини као посљедица немогућности договора елита етнорелигијски подијељеног друштва.

По успостављању мира и дејтонског институционалног дизајна у партијском систему опет најзначајнију улогу преузимају управо етнорелигијски позициониране партије. Друштвени расцјепи који постоје у Босни и Херцеговини умногоме су обликовали страначку подјелу. Значај вјерског у политици у Босни и Херцеговини прихватио је највећи број политичких партија и прилагодио га је својим програмским одредницама. Са друге стране постоје поједине политичке партије које не инсистирају на религији, барем не у својим програмима. Оне су у суштини насљеднице или барем дјелимично сљедбенице Савеза комуниста Југославије. Ту прије свега мислимо на Социјалдемократску партију Босне и Херцеговине и Социјалистичку партију. Међутим, није ријеткост да чланови ових партија и њихови лидери дају велики значај вјерском у политици у Босни и Херцеговини. Већ смо написали да су лидери Социјалистичке партије, као страначки званичници, чести гости вјерских обреда, па чак и кумови новоотворених цркава.

Једини изузетак међу парламентарним партијама су Наша странка и Демократска фронта које не кокетирају са религијом, али и немају већу бирачку базу и утицај у парламенту. Са друге стране, све остале парламентарне политичке партије у Босни и

Херцеговини вјешто користе емоцију бирача вјерски подијељеног и постконфликтног друштва. Оне се тактички наслањају на дубоке подјеле које већ постоје у друштву и стимулишу их. Затим се представљају као заштитници и представници интереса своје групе како би извукли максималну изборну корист за себе. На овај начин партије злоупотребљавају религију у сврху остваривања своје политичке моћи, док им са друге стране то умногоме одобравају и вјерске заједнице чији поглавари неријетко добијају за своју организацију одговарајуће бенефите. У свему томе продубљују се вјерски расцјепи и сукоби у већ подијељеном и постконфликтном друштву Босне и Херцеговине. Тиме она остаје нестабилна, недовршена и у коначноме немогућа држава.

ЛИТЕРАТУРА

- Антић, Чедомир, *Српска историја*, Вукотић медија, Београд, 2013.
- Влаисављевић, Уго, *Етнополитика и грађанство*, Удруга грађана „Дијалог“, Мостар, 2006.
- Екмечић, Милорад, *Дуго кретање између клања и орања*, Завод за уџбенике, Београд, 2007.
- Изетбеговић, Алија, *Сјећања – аутобиографски записи*, ОКО, Сарајево, 2005.
- Имамовић, Мустафа, *Правни положај и унутрашњо-правни развитак Босне и Херцеговине од 1878. до 1914.*, Магистрат и Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2007.
- Јевтић, Милољуб, „Political science and religion“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр 1/2007.
- Касаповић, Мирјана, *Босна и Херцеговина, подијељено друштво и нестабилна држава*, Политичка култура, Загреб, 2005.
- Касаповић, Мирјана, „Плурално и плуралистичко друштво“, *Политичке анализе*, Факултет политичких знаности, Загреб, 2011.

- Лијпхарт, Аренд, *Демократија у плуралним друштвима*, Глобус, Загреб, 1992.
- Lipset, S. M. & Rokkan S., „Cleavage Structure, Party Systems and Voter Alignment: An Introduction“, *Party Systems and Voter Alignments Cross-National Perspectives*, New York: The Free Press. 1967.
- Нешковић, Радомир, *Недовршена држава: Политички систем Босне и Херцеговине*, Фридрих Еберт Штифтунг, Сарајево, 2013.
- Павловић, Стеван, *Историја Балкана 1804-1945*, Клио, Београд, 2004.
- Поповић, Витомир и Лукић, Владимир, *Документи Дејтон – Париз*, Институт за међународно право и међународну пословну сарадњу, Бања Лука, 1999.
- Religion and Conflict Case Study Series „Bosnia: Ethno-Religious Nationalisms in Conflict“, Georgetown University, Washington, 2013.
- Сартори, Ђовани, *Странке и страначки системи*, Политичка култура, Загреб, 2002.
- Симовић, Владе, „Политичке партије у Босни и Херцеговини“, Зборник радова *Држава, друштво и политика у Босни и Херцеговини*, Сарајевски отворени центар, Сарајево, 2011.
- Симовић, Владе, „Културно-историјски контекст постдејтонске Босне и Херцеговине као (не)могуће државе“, *Политеиа*, Факултет политичких наука, Бања Лука, 2012.
- Симовић, Владе, *Преварена демократија: Оглед о парламентарним политичким партијама у Босни и Херцеговини од 1990. до 1995. године*, Арт принт, Бања Лука, 2014.
- Симовић, Владе, „Религијско обликовање бошњачке нације“, *Политеиа*, Факултет политичких наука, Бања Лука, 2014.
- Симовић, Владе, „Демократија у вишенационалним државама: случај Босне и Херцеговине“, *Политичка култура, дијалог и толеранција*, Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци и Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2016.

- Furnivall, John Sydenham, *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1948.
- Хантингтон, Семјуел, *Сукоб цивилизација и преобликовање свјетског поретка*, ЦИД, Подгорица, Романов, Бања Лука, 2000.
- <http://bps.ba/wp-content/themes/bps/pdf/BPS-STATUT.pdf>
- file:///C:/Users/Admi/Downloads/Statut_DNS.pdf
- http://fronta.ba/?page_id=939
- <http://www.ndprs.org/ndp/statut/>
- <http://pdp.rs.ba/wp-content/uploads/2016.pdf>
- <http://www.sbb.ba/pdf/STATUT.pdf>
- http://zabih.ba/wp-content/uploads/2017/09/Statut_SBiH.pdf
- <http://sda.ba/home/STATUT-STRANKE-DEMOKRATSKE-AK-CIJE.pdf>
- <http://sdp.ba/datoteke/uploads/Statut%20-%20Final.pdf>
- http://www.sdsrs.com/UcitaneSlike//admin/Dokumenti/Statut_SDS.pdf
- http://www.snsd.org/images/dokumenti/statut/statut_2015.pdf
- <http://socijalisti.ba/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82/>
- http://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/statut_program.pdf
- <http://www.hdz1990.org/statut/>
- http://fronta.ba/?page_id=943
- <http://bps.ba/wp-content/themes/bps/pdf/ProgramBPS-a.pdf>
- file:///C:/Users/Admi/Downloads/Program_DNS.pdf
- <http://www.ndprs.org/ndp/program/>
- <http://pdp.rs.ba/wpcontent/uploads/2016.pdf>
- <http://www.sbb.ba/politika-sbb-a>
- <http://zabih.ba/wp-content/uploads/2017/09/Program-SBiH-u-periodu-2015.-2020.-final.pdf>

- <http://sda.ba/home/PROGRAMSKA-DEKLARACIJA-SDA.pdf>
- <http://sdp.ba/datoteke/uploads/PROGRAM-SDP-BIH.pdf>
- <http://www.snsd.org/images/dokumenti/politickiProgram.pdf>
- <http://socijalisti.ba/%D0%BE%D1%81%D0%B-D%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0/>
- <http://www.hdz1990.org/programska-deklaracija/>
- www.izbori.ba

Vlade Simović, Velizar Antić

THE INFLUENCE OF RELIGION ON THE EVENT AND DEVELOPMENT OF POLITICAL PARTIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Resume

This work researches the influence of religions on the party life of BiH, as well as the relation among parties and religions and religious communities in this country. This topic is a logical choice given the fact that cultural-historical context of divided and post-conflict society of BiH is mostly determined by the religion. Orthodoxy, Catholicism and Islam predominantly shaped the existing national identities of Serbs, Croats and Bosniaks. Their national elites formed first parties with clear religious essence and denomination back at the beginning of the 20th century. That continuum of the party-religious positioning was interrupted by the one party rule of the Communist Union established by the half of the 20th century. The biggest part of the

national elites turned to the old concept of the party-religious self-defining at the time of the renewal of multiparty system in 1990s. That trend continues in the Post-Dayton BiH where majority of relevant parties has national-religious foundation and the same voting base. The relation between religion and politics is one of the central questions in BiH and that is where the social justification of this research lies. Its scientific foundation is striving to additionally examine and scientifically prove different causalities inside of the societies divided by religion where one of the most essential is the relation among parties and religions. Keywords: political parties, religion, divided societies, Orthodoxy, Catholicism, Islam, Bosnia and Herzegovina.